

## Dobrovolníci v čs. armádě za mobilizace v září 1938

*Když na konci září 1938 stála československá armáda před reálnou hrozbou okamžitého vypuknutí války, mohla počítat kromě vlastních vojáků a záložníků s dobrovolníky, a to jak domácími, tak zahraničními. Bez ohledu na motivy jejich dobrovolného vstupu do armády představovali nemalé množství odhodlaných lidí, kteří jí při správném využití mohli prospět. K boji však nakonec nedošlo a celá problematika upadla postupně v zapomnutí. Cílem tohoto příspěvku je proto vzpomenout u příležitosti 60. výročí těchto událostí na všechny, kteří chtěli dobrovolně bránit ohroženou zemi, a poděkovat jim za to alespoň touto cestou.*

\* \* \*

Nejprve je třeba si upřesnit, koho pod pojmem dobrovolník chápeme. Existovaly totiž dvě odlišné kategorie:

1. Občané Československa, kteří nebyli za mobilizace povoláni do zbraně, a to buď proto, že ještě nevykonali prezenční vojenskou službu (osoby mladší 22, resp. 20 let) nebo se na ně už mobilizační vyhláška nevztahovala (osoby starší 40, resp. 50 let).

2. Občané jiných států bez ohledu na věk a to, zda vykonali vojenskou službu.

Nejdříve k občanům Československa. První výnos týkající se jejich nasazení pochází z 24. září a obsahuje pokyny k organizaci dobrovolnických oddílů z mužů, kteří zatím nenastoupili do armády [1]. Za součinnosti vojenských i civilních úřadů se měli prostřednictvím Národních střeleckých gard, Sokola, Dělnických tělocvičných jednot, Orla, Federace proletářské tělovýchovy, ale také loajálních německých tělocvičných organizací, hlásit jejich dosud nemobilizovaní příslušníci, aby jim mohly být vydány ruční zbraně (pušky Mannlicher vz. 95) s náboji. Totéž platilo pro větší a střední průmyslové podniky. Tito dobrovolníci se měli co nejrychleji zorganizovat do oddílů a zdržovat podle svých možností postup nepříteli. Za nejvýhodnější se považovalo připojení k menší vojenské jednotce. Celkem bylo pro tento účel připraveno 80 000 ks pušek, z toho u I. sboru (západní a jižní Čechy) 33 000 ks, u II. sboru (severní a východní Čechy) 18 500 ks, u III. sboru (jižní Morava) 16 000 ks a u IV. sboru (severní Morava) 12 500 ks. [2]

Po vyhlášení mobilizace se k některým útvarům hlásili i branci, kteří měli nastoupit až v řádném termínu 1. října 1938. Hlavní štáb proto 25. září rozhodl, že tyto nováčky je třeba zaregistrovat u náhradních těles, zařadit do armády a začít s nimi urychlený základní výcvik. Případní nováčci německé národnosti měli být propuštěni. [3]

Řešil se také problém nástupu příslušníků II. zálohy (osoby ve věku 41 až 50 let) a náhradní zálohy téhož věku, kteří se sami přihlásili ke konání vojenské služby. Podle

nařízení z 26. září měli být prezentováni a použiti podle rozhodnutí velitele daného útvaru. Vyžadovala se ovšem důkladná vstupní lékařská prohlídka a při zjištění jakékoliv neschopnosti ke službě mělo následovat okamžité propuštění. [4]

Obecné zásady pro dobrovolný vstup do čs. armády řešil Hlavní štáb svým výnosem z 26. září. Podle něj se vstup povoloval jen k útvarům zbraní, nikoliv k útvarům služeb. Věková hranice pro dobrovolníky byla omezena na 17 až 50 let. Současně byl jejich počet limitován zásadou, že u jednotlivých útvarů může dosáhnout maximálně 20 % předepsaného mírového počtu. [5]

Vytváření dobrovolnických oddílů však narazilo na nečekané problémy. Při rozhovoru s předsedou vlády generálem Syrovým 29. září dopoledne se hlavní velitel generál Krejčí dozvěděl, že se začínají projevovat negativní důsledky organizace těchto jednotek a polský rozhlas tímto operuje v neprospěch Československa. Prezident Beneš proto nařídil celou akci zastavit. [6]

Po tomto rozhovoru generál Krejčí nařídil, aby se pro organizaci oddílů dobrovolníků vykonaly zatím jen přípravy, především soupis všech osob. Zbraně pro jednotlivé oddíly měly být soustředěny, ale vydány až v okamžiku nepřátelského útoku. V případě, že již byly vydány, měly se odejmout a uložit do skladů. Telegram s tímto rozhodnutím byl na velitelství armád odeslán 29. září v 16.10 hodin. [7]

K vytvoření dobrovolnických oddílů nakonec nedošlo, neboť Československo kapitulovalo bez boje. Za zcela změněné situace bylo 24. října vyhlášeno, že předchozí výnosy o organizaci dobrovolníků pozbývají platnosti. Veškeré přípravy se zrušily a zbraně vrátily do skladů. [8]

Nyní k otázce dobrovolníků ze zahraničí. Poprvé se tento problém objevuje v červenci 1938, kdy se Vojenská kancelář prezidenta republiky dotazovala Hlavního štábu, co je v této oblasti ze strany armády připraveno. V odpovědi se uvádí, že pro začátek lze počítat asi s 3 000 dobrovolníky a pro jejich přijetí již byly zahájeny přípravy. Protože zařazení dobrovolníků přímo do jednotek čs. armády bylo zavrženo, doporučovalo se tyto osoby soustředit na východní Slovensku a Podkarpatské Rusi (např. Humenné, Rachov) a zde ve vojenských táborech vycvičit. Počítalo se, že jejich velitelem bude čs. generál ve výslužbě. Z vycvičených dobrovolníků se měly postupně stavět větší jednotky pěchoty (prapory, pluky) nebo i jiných druhů zbraní (baterie dělostřelectva, roty tanků, letky). Jako velitele praporů a pluků se předpokládalo zařadit čs. důstojníky, jako velitele čet a rot důstojníky z řad dobrovolníků. [9]

Dne 25. září Hlavní štáb rozhodl, že občané cizích států, kteří se přihlásí jako dobrovolníci do čs. armády, budou soustřeďováni ve výcvikových táborech Humenné (východní Slovensko) a Rachov (východní část Podkarpatské Rusi). Do těchto táborů budou odesíláni ihned po vstupu na území Československa. Jako základ pro vytvoření výcvikových středisek mělo posloužit velitelství výcvikového tábora v Humenném a posádkové velitelství v Rachově. Zároveň bylo rozhodnuto, že u velitelství VI. sborové oblasti v Košicích [10] bude postaveno Velitelství cizích dobrovolníků s velitelem a náčelníkem štábu. Toto velitelství by prozatím zůstalo v Košicích, ale jeho případné přemístění se nevyklučovalo. Hlavní štáb dále nařídil, aby pro začátek byla dodána výzbroj a výstroj asi pro 3 000 osob. [11]

Téhož dne je datován spis, v němž se hovoří o hlásících se dobrovolnících cizí státní příslušnosti, konkrétně o Polácích, Židech z Rumunska, Jugoslávci, Angličanech a

Belgičanech. [12] V telegramu z 26. září informovalo čs. vyslanectví ve Washingtonu, že i s konzuláty dostává nabídky tisíců amerických dobrovolníků. [13]

Přítomnosti cizích dobrovolníků na čs. území nasvědčuje hlášení o průběhu mobilizace 27. září zpracované Hlavním štábem pro ministra obrany, v němž se u VII. sboru objevuje informace, že v Piešťanech se stále hlásí dobrovolníci, mezi nimi i cizinci. [14]

Přesný rámec dal organizaci cizích dobrovolníků výnos Ministerstva národní obrany o dobrovolném vstupu cizích státních příslušníků do čs. branné moci z 28. září. V něm bylo uvedeno, jaké právní procedury je třeba při vstupu vykonat. Přijímání dobrovolníků mělo probíhat podle § 74 branného zákona, ale s určitými odchylkami danými výjimečností situace. Tak např. svolení prezidenta republiky by obstaralo ministerstvo obrany až dodatečně, nevyžadoval se souhlas některého vojenského tělesa a ani souhlas vlády příslušné cizí země. Postupovat se mělo liberálně. Vlastní odvod měla provést doplňovací okresní velitelství, u nichž se dotyční přihlásí. Po odvodu se dobrovolníci z oblasti I. až III. sboru (Čechy a jižní Morava) budou odesílat do výcvikového tábora Humenné, z oblasti IV. až VII. sboru (severní Morava, Slovensko a Podkarpatská Rus) do výcvikového tábora Rachov. Za případné vyrovnání počtů odpovídalo velitelství VI. sborové oblasti. [15]

Den předtím, tj. 27. září, ustanovil hlavní velitel generál Krejčí velitelem Velitelství cizích dobrovolníků brig. gen. v. v. Miloslava Bárta (narozen 1876, do výslužby odešel 1. ledna 1931 jako zástupce velitele Zemského vojenského velitelství Košice). Náčelníkem jeho štábu se stal pplk. pěch. Ladislav Preininger (narozen 1895, zástupce velitele pluku útočné vozby 4 v Kolíně). [16]

Nejvíce dobrovolníků se dalo očekávat z Jugoslávie. Čs. vojenský atašé v Bělehradě pplk. gšt. Knížka již 20. září hlásil, že denně dostává celou řadu nabídek dobrovolné pomoci, jak ústních tak písemných, a to od civilních osob i důstojníků jugoslávské armády, včetně důstojníků Hlavního štábu. Několik jugoslávských generálů se dokonce s touto žádostí obrátilo na své politické vedení, avšak bylo jim to zamítnuto. Jugoslávci zároveň žádali informace ze strany Československa ohledně přijímání dobrovolníků. Atašé upozornil na možné problémy, kdyby jugoslávská vláda tuto záležitost oficiálně nepovolila, protože mezi Jugoslávií a Rumunskem byla vízová povinnost. Hlavní štáb ve své reakci 27. září žádal, aby atašé v Bělehradě, Bukurešti a Sofii oznámili alespoň přibližný počet dobrovolníků. Dále vojenské atašé zmocnil, aby v případě, že příslušné vlády nedají souhlas, jednali podle situace. Avšak už den nato, tj. 28. září, rozhodl ministr obrany generál Syrový, aby se vyčkalo rozhodnutí jugoslávských oficiálních orgánů. [17]

Prakticky stejné zprávy dostávalo také ministerstvo zahraničí. Vyslanec Lípa informoval 24. září z Bělehradu, že se hlásí tisíce dobrovolníků, kteří se chtějí tajně dostat do Rumunska a pak do Československa. [18]

Pomoci zahraničních dobrovolníků nakonec nebylo využito, protože k válce nedošlo. Proto v souvislosti se změněnou situací po Mnichovu rozhodl Hlavní štáb 3. října zrušit výnos z 25. září týkající se organizace cizích dobrovolníků. Všichni dobrovolníci měli být propuštěni a oba výcvikové tábory v Humenném a Rachově zlikvidovány. Generál Bárta měl být vrácen zpět do výslužby, podplukovník Preininger předán ke svému kmenovému tělesu a s ním také veškerý instrukční personál. [19] O den později zrušilo ministerstvo obrany svůj výnos z 28. září. Propuštěným dobrovolníkům se na jejich případnou žádost mělo vystavit potvrzení, že byli zaregistrováni v čs. armádě. [20]

Nikde se nepodařilo objevit údaje o počtu nebo jménech cizích dobrovolníků. Pokud takový materiál existoval, byl s největší pravděpodobností ihned po Mnichovu zničen. Otázka, kolik dobrovolníků přišlo nebo chtělo přijít na pomoc Československu, tak zůstává stále nezodpovězená. [21]

*Článek byl zpracován především na základě písemností uložených ve Vojenském historickém archivu Praha, fondu Hlavní štáb, 1938, 1. odd. signatura 10 4/2 (karton 227) a signatura 67 2/6 (karton 265). Pokud jsou použity jiné prameny, jsou výslovně uvedeny.*

Mgr. Pavel Šrámek

#### Poznámky a odkazy:

1. Čj. 116 Taj. 1938.
2. Součet pušek v přiložené tabulce však činí 81 000 ks, protože u I. sboru vychází 34 000 ks.
3. Čj. 4616 Taj. hl. št. 1. odděl. 1938. Doporučovalo se posunout datum nástupu nováčků na 15. říjen.
4. Čj. 4491 Dův. hl. št. 1. odděl. 1938.
5. Čj. 4701 Dův. hl. št. 1. odděl. 1938.
6. Fond Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu, velitelství Palacký, inv. č. 305, ka r. č. 6.
7. Čj. 56 Taj. 1. odděl. 1938. Viz též čj. 4831 Taj. hl. št. 1. odděl. 1938.
8. Čj. 6890 Dův. hl. št. 1. odděl. 1938.
9. Čj. 3003 Dův. hl. št. 1. odděl. 1938.
10. Velitelem oblasti byl plk. pěch. v. v. Arnošt Hrbenský, náčelníkem štábu mj. gšt. v. v. Jan Kučera (do 2. října) a plk. gšt. v. v. Richard Stuchlý (od 2. října).
11. Čj. 4629 Mob. hl. št. 1. odděl. 1938.
12. Čj. 13 Taj. 1. odděl. 1938.
13. Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu 1938 - 1945. I. díl, 2. svazek, 2. sešit, Praha 1982, dokument č. 579, s. 52.
14. Čj. 4609 Mob. hl. št. 1. odděl. 1938.
15. Čj. 16225 Mob. I/3. odděl. 1938.
16. Čj. 129 oper. 1938. Ladislav Preininger byl popraven Němci v říjnu 1941 v Praze-Kobylisích.
17. Čj. 4478 Dův. hl. št. 1. odděl. 1938.
18. Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu 1938 - 1945. I. díl, 2. svazek, 2. sešit, dokument č. 567, s. 42. V září 1938 dosáhl počet přihlášených dobrovolníků údajně 60 000. Srv. Mnichov 1938, I. díl, Praha 1988, s. 123.
19. Čj. 4755 Dův. hl. št. 1. odděl. 1938. Viz poznámka 12.
20. Čj. 16 680 Mob. I/3. odděl. 1938. Fond Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu, velitelství Palacký, inv. č. 164, kar. č. 2. Viz poznámka 16.
21. Pro určité srovnání můžeme uvést, že za sovětsko-finské války na přelomu let 1939 a 1940 dorazilo do Finska přes deset tisíc zahraničních dobrovolníků, v naprosté většině ze sousedních skandinávských zemí. Blíže viz Engleová, E. - Paananen, L.: Zimní válka. Brno 1996, s. 161 - 164 a Czarnotta, Z. - Moszumanski, Z.: Wojna zimowa. Warszawa 1994, s. 51.